

FATABUREN 1988

NORDISKA MUSEET

K L Ä D E R

Kläder

NORDISKA MUSEETS
OCH SKANSENS ÅRSBOK
FATABUREN 1988

FATABUREN 1988

ISBN 91-7108-292-1

ISSN 0348-971-X

© Nordiska museet och respektive författare.

Redaktör Ingrid Bergman.

Redaktionssekreterare Berit Nordin.

Omslagsbild: Annons för fritidskläder från Camp-Ahla. NK-katalog, 1930.

Baksidesbild: Dockklänning från Chardon & Lagache, Paris, 1850-tal.

Nordiska museet. Foto Eva Aspelin o. Birgit Brånvall.

Bildmaterialet tillhör Nordiska museet om ej annat anges.

Summaries translated into English by Skans Victoria Airey.

Grafisk form Bo Berndal, omslag Magdalena Günther, BIGG.

Risbergs Tryckeri AB, Uddevalla 1988.

Kläder

Mona Skagerfors,
modejournalist och
modetecknare.

Till skillnad från fåglar och andra djur är människan onekligen dåligt garnerad i naturtillstånd.

Hon verkar stötande oklädd helt enkelt. Våra förfäder tyckte förmodligen detsamma en gång i forntiden, liksom dagens få kvarlevande vilda folk. Man fann att det krävdes något sorts tillägg – en utsmyckning, en dekoration. En skinnremsa runt livet kan ju piffa upp, ringar i öronen, tatueringar. Djurhudar värmer – om det nu var så att man frös för länge sedan i begynnelsen. Bibels Gud ordnade dessutom, av moraliska skäl förefaller det, skyllande kläder åt de första människorna då han såg att de ätit av kunskapens träd och själva insett sitt eländiga, nakna tillstånd.

Kläder har vi sålunda burit sedan långliga tider och med hjälp av dem har vi också med framgång kunnat konkurrera i tjugusig-het med påfåglar och andra, av naturen mer frikostigt utsmyckade medvarelser. Vi har oförtrutet hittat på, kreerat, färgsatt, pyntat, allt efter den rådande tidens idéer och tekniska framsteg.

Gled man omkring bland tempel och torg under antikens dagar,

som kultiverad grek eller romare, tycks ju en toga eller liknande tygskynke ha varit miljöriktig för denna speciella livsstil. När t.ex. skyterna vid den tiden dök upp i sina byxor väckte de förstås ett visst häpet uppseende bland civiliserat folk. Men på en hästrygg är byxor ganska förnuftiga, så de kom för att stanna även om det gick många turer innan de på allvar blev accepterade. Funktionen är ju inte helt oviktig. I varje fall inte för människor som skulle uträtta de dagliga grovsysslorna, till skillnad från s.k. rikt och fint folk som kunde demonstrera sin status med opraktisk lyx. I vår rationella tid har däremot just funktionen och också beprövade arbetskläder blivit något att snobba med.

Även skillnaden i de båda könnens sätt att klä sig blev allt tydligare, trots att grundkonstruktionen för bådaskroppar är likartad med ett huvud, en bål och fyra extremiteter. Även i detta fall har Gud haft synpunkter ty följande står att läsa i Bibeln: "En kvinna skall icke bära, vad till en man hör, ej heller skall en man sätta på sig kvinnokläder; ty var

och en som gör så är en styggelse för Herren, din Gud.” (Femte Mosebok 22:5.)

Ett dolt könskrig har därför kunnat skönjas i kläderna och i olika moden. Visserligen var männen i många århundraden lika öppet och skamlöst fåfänga som kvinnorna och ledde rentav modedansen. Men kvinnorna utsattes för fler hårdhänta s.k. förskönande ingrepp och uppfinningar som järnkorsetter, krinoliner och liknande. Och skulle några bära djupa décolletage, vilket varit modernt periodvis under tidernas lopp, så var det damerna och icke herrarna. Ty damer har bröst. Skillnader i klädsel som blev ännu mer accentuerade i och med franska revolutionen då borgerskapets man trädde fram på världsscenen som den nya tidens superstjärnor. En så småningom allt diskretare makthavare... klädmässigt sett! I jämlikhetens, broderskapets och frihetens namn, amen! Varför det föll på kvinnans lott att ensam lysa och pråla, som denne mans främsta statussymbol. Den kvinnliga hjälplösheten prioriterades dessutom i den s.k. modebilden. Efter napoleontidens ofta nästan frivolt lätta, raka kläder, var det alltså åter dags för trånga snörliv och väldiga krinoliner.

Men även kvinnor i snörliv och krinoliner kan ju vara kapabla att tänka även om detta i hög grad ifrågasattes. Kämpar för den s.k. kvinnosaken dök i alla fall upp från och till och kampen om att erövra mannens byxor skulle så

småningom nästan bli en sorts symbol för ett ur könssynpunkt rättvisare samhälle. Amerikanskan Amelia Bloomer var, under mitten av 1800-talet, först på plan med att lansera byxor för västerlandets kvinnor. Men eftersom männen, och föralldel även deras ärbära hustrur, trodde att familjelivet skulle raseras och samhällen störta samman om damer bar sådana plagg fick förslaget läggas på is. Cykeln på 1890-talet blev till sist murbräcken för denna djärva klädtanke av den enkla orsaken att det befanns ganska riskfyllt att cykla i fotsida kjolar. Cykeln hade blivit populär! Tiden går ju och nya tankar hinner mogna och utvecklas.

Paul Poiret, den berömde avantgardistiske modekungen i Paris, skapade redan före 1914 och i takt med de nya idéerna på konstens område, rakare och lättare, men föralldel klart lyxiga kreaturer för eleganta damer. Med 20-talet bröt som bekant frigörelsen ut på allvar. Kvinnorna fick visa att de hade ben och inte endast fötter och långbyxor blev mer allmänt godtagna. Men inte förrän mot slutet av 60-talet, början av 70-talet, då jeansen introducerades som det heta unisexmodet, blev långbyxor varje dag-plagg för kvinnor. Utom för drottningar, presidentskor och likställda, vad det nu kan bero på?

Männen borde haft orsak att darra i sina bastioner, och en del gjorde det förmodligen. Men då hände att unga män i ungdomsre-

voltens yra och i behovet att slänga alla gamla, förlegade fördomar överbord, krävde en större valfrihet, större möjligheter till flärd när det gällde kläder. Så som tjejer! Kvinnornas förnyade jämställdhetssträvanden fick draghjälp på oväntat sätt.

Men det intressanta som också hände, då männen för längesedan efter franska revolutionen började lägga grunden till sin alltmer diskreta, uniforma klädstil, var att dandyn föddes. Esteten, sybariten som insåg det fascinerande och utmanande i att göra konst av det nu oundvikligt diskreta. George Bryan Brummel i London (1778–1840), Beau Brummel kallad, blev denna speciella konststarts förste profet. Enligt lord Byron hade Brummel en medfödd känsla för ”en viss utsökt konvenans i allt som hade med kläder att göra”. Brummel följde aldrig modet – det var modet som följde honom. Oscar Wilde blev långt senare en annan estetismens mästare, om än av mer extrem karaktär i en protest mot den ärbare, rättrådige borgaren. I sin ironiska klarsyn vad gällde livets fåfängligheter skrev han att ”ingenting är så farligt som att vara alltför modern. Man kan bli omodern helt plötsligt”.

Chateaubriand förklarade, under Weltschmerz-perioden, att den som ville verka fashionabel ”vid första anblicken måste förefalla sjuk och melankolisk... han måste vara varken slätrakad eller försedd med ett rejält skägg, utan måste se ut som om skägget

växt fram utan förvarning under ett ögonblick av förtvivlan...” Ty män är utrustade med skäggväxt, följdriktigt måste det gå mode också i denna naturprodukt. Skägg eller icke skägg har varit frågan. Uppenbarligen har mången man i sin påtvingade, flärdlösa uniformitet lärt sig att med små, nästan hemlighetsfulla, medel snobba inom uniformens stränga ramar. Något som utvecklets till en specialitet för de invigda, finsmakarna.

Egentligen har sålunda det mänskliga behovet av den klädmässiga ytans flärdfullhet inte varit helt lätt att betvinga. Även om många puritaner genom tiderna ansett den som skamlig, närmast syndig... eller än värre, som ett tecken på inskränkthet. Ty kroppen med tillhörande klädhöljen är förgänglig... endast själen lär nå himlen! Med detta inpräglad i många människors ryggmärgar får man konstatera att flärdfullheten besuttit en mycket stark livskraft – liksom synden själv.

Senast en sådan puritansk period bröt ut var som bekant efter det berömda årtalet 1968, då en förnyad kvinno- och jämställdhetsrörelse tog avstånd från allt vad flärd och fåfänglighet hette. Mode blev fult! Modet skulle bojkottas. Nya modepåfund bannlysas. Antimode blev mode! Många tjejer i kortkort insåg nödvändigheten av att frysa tiden och därmed konservera det rådande kortkorta modet för all framtid. Bärare av anständigt

knäddöljande kjolar betraktades som suspekta. Verklighetens absurditeter överträffar förvisso diktens. Men tiden flyter obönhörligen vidare och felinriktade tankar blir till sist utdömda. Därtill kommer det vanliga fenomenet att pendeln svänger. Idag anses flärd och mode icke som skamligt längre. Tvärtom! Det kanske är dags att åter protestera? Ty pendeln har svängt våldsamt.

I detta nya, rusiga behov av ytans glitter har förstås de s.k. trendinstituten sett sina kommersiella möjligheter. De nosar i vinden och hårdrar vad de anser som mest slagkraftigt och lönsamt i de långa seriernas tecken. Trots all den predikade valfrihet, som i tidens botten existerar, blir de flesta människor, i synnerhet i vårt lilla land där bara en åsikt blir hörd åt gången, offer för en konfektionerad modeuniformitet som kan gå över allt sunt förnuft och utanför all estetisk känsla. Det är inte en sådan uniformitet som skapas av de individualistiska modekreatörerna i t.ex. Paris och Milano. Man skulle kunna tala om de missförstådda och förgängliga modeflugornas konserverande i kommersialismens hägn. Det gäller kort sagt att tänka själv, man får ha en viss långsiktig vindkänslighet. När kaporna alltför länge varit alltför långa med alltför breda axlar är det dags för en rekyl. Att försöka skilja mellan tillfälligt konstruerade modeflugor och de mer djupgående modeförändringar,

som hör samman med själva tidsklimatet, är inte oviktigt men inte alltid helt lätt. När en klädstil ändras på allvar och i grunden är den föregången av en långvarigt växande tidsförändring, en ändrad samhällssyn, som verkar att plötsligen drabba människorna som en revolution.

Idag existerar, trots omtalad konfektionerad likriktning, alltså ändå i botten en valfrihet. Originalitet uppskattas. 60-talets ungdomsrevolt slog ned på och rörde om i ärvda fördomar med sådan kraft att det oundvikligen måste sätta spår för framtiden. Vad man tycker liknar återgångar till gamla mönster som t.ex. slipsar och kostymer handlar egentligen bara om en valfri yta. Inte en påtvingad uniformitet. Och därmed inte en lika genommurad livsstil som före 60-talet. Glitter eller inte, det är en smakfråga... men kläder är hur som helst skoj. Och jävligt intressant.